

9. Мельник М.І. Помилкова криміналізація: види, причини та наслідки. Підприємство, господарство і право. № 5. 2004. С. 94–99.
10. Павлик Л.В. Співвідношення диференціації кримінальної відповідальності з індивідуалізацією, криміналізацією та педалізацією. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія: «Юридична»: зб. наук. пр. / гол. ред. О.К. Марін. Львів: ЛьвДУВС, 2011. Вип. 2. 548 с.
11. Письменський Є.О. Реалізація кримінально-правової політики шляхом криміналізації та декриміналізації. Часопис Київського університету права. 2015/1. № 1. С. 230–234.
12. Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник / За заг. ред. В. Навроцького. К.: Юрінком Інтер, 2013. 711 с.
13. Хавронюк М.І. Довідник з Особливої частини кримінального кодексу України. К.: Істина, 2004. 504 с.

МИГАЛЬ Р. В.,
аспірант юридичного факультету
(ПВНЗ «Львівський університет бізнесу
і права»)

УДК 343.9.01

СИСТЕМА ПОПЕРЕДЖЕННЯ КАТУВАННЯ

У статті розглянуто поняття боротьба зі злочинністю, попередження злочинності, протидія злочинності, профілактика злочинів, запобігання. Досліджено систему заходів попередження катування. Охарактеризовано попередження злочинності та виділено в ній такі елементи: об'єкти і суб'єкти попереджувальної діяльності, рівні і форми попереджувальної діяльності, основні напрями та конкретні заходи попередження.

Ключові слова: боротьба зі злочинністю, попередження злочинності, протидія злочинності, профілактика злочинів, запобігання, катування.

В статье рассмотрено понятие борьба с преступностью, предупреждение преступности, противодействие преступности, профилактика преступлений, предотвращение. Исследована система мер предупреждения пыток. Охарактеризованы предупреждения преступности и выделены в ней следующие элементы: объекты и субъекты предупредительной деятельности, уровни и формы предупредительной деятельности, основные направления и конкретные меры предупреждения.

Ключевые слова: борьба с преступностью, предупреждения преступности, противодействие преступности, профилактика преступлений, предотвращение, пытки.

The article deals with the concept of combating crime, crime prevention, crime prevention, crime prevention, prevention. The system of measures to prevent torture has been investigated. Characterized crime prevention and identified in it the following elements: objects and subjects of warning activity, levels and forms of preventive activity, main directions and specific prevention measures.

Key words: crime prevention, crime prevention, crime prevention, prevention of crime, prevention, torture.

Вступ. Об'єктивно в науці нині сформульовано близько десятка різних понять, що відображають процес реагування на злочинність, які часто суперечать один одному, не співвідносяться між собою за обсягом. Це такі поняття, як боротьба зі злочинністю, попередження злочинності, протидія злочинності, профілактика злочинів, запобігання.

Розробниками теорії попередження злочинності можна вважати Ю.М. Антоняна, А.Е. Жалинського, В.В. Клочкова, В.Н. Кудрявцева та ін.

Постановка завдання. Метою статті є розглянути систему попередження катування та здійснити її характеристику.

Результати дослідження. С.В. Максимов стверджує, що «попередження являє собою сукупність заходів, які виступають специфічним способом боротьби зі злочинністю» [1, с. 14]. Аналогічну думку висловлює С.І. Герасимов, який вважає «попередження злочинності» важливою складовою частиною «боротьби зі злочинністю» [2, с. 4]. З цього випливає, що «боротьба зі злочинністю» – ширше поняття, ніж «попередження», адже «попередження» є її частиною або способом. Схожа позиція і в Г.Н. Горшенкова, який у своїх працях використовує таке словосполучення, як «превентивна стратегія в боротьбі зі злочинністю», під якою розуміє «область державної діяльності, в якій реалізуються перспективні питання теорії і практики організації, стратегічного програмування, планування, здійснення превентивних заходів, дослідження закономірностей превентивної діяльності, оцінки її ефективності і подальшого довгострокового кримінологічного прогнозування» [3, с. 37]. Отже, на його думку, «попередження», або «превенція», – це тільки «стратегія боротьби».

А.В. Кочетков взагалі вважає, що «протидія» і «профілактика» – це однопланові поняття, які можна використовувати як взаємопов'язані [4, с. 12].

Поняття «профілактика» визначено як медичний термін – це система заходів, спрямована на недопущення виникнення і поширення захворювань, на охорону й укріплення здорового фізичного розвитку населення [5, с. 33–34], а термін «попередження» взагалі не зустрічається.

Профілактика злочинності (гр. *prophylaktikos* – запобіжний) – сукупність заходів, спрямованих на виявлення, обмеження чи нейтралізацію факторів злочинності, суспільної небезпеки особи злочинця, а також на усунення факторів виникнення та поширення окремих видів та форм злочинів [6, с. 19].

Я.І. Гілінський вказує, що профілактику злочинів варто розглядати як аналогію попередженню та превенції. Він стверджує, що попередження злочинності та інших форм девіантної поведінки – це вплив суспільства, інститутів соціального контролю, окремих громадян на криміногенні (девіантогенні) чинники, що призводить до скорочення чи/або бажаних змін структури злочинності (девіантності) і до вчинення потенційних злочинних (девіантних) діянь [7, с. 345].

Більш обґрунтованою, на наш погляд, є позиція кримінологів (В.В. Голіна, А.Ф. Зелінський, О.М. Литвак), які зазначають, що всі заходи превентивного характеру стосуються терміна «попередження», а профілактику варто розглядати як систему заходів усунення чи нейтралізації криміногенних чинників.

Дещо відмінним від поняття «попередження» поняття «протидія» вважає Є.Є. Тонков, який визначає її як тимчасову функцію держави, що розвивається залежно від успішної реалізації державно-правової політики в цій області – мети і завдань, що висуються у концепції [8, с. 63].

Ю.М. Антонян справедливо, на наш погляд, використовує термін «попередження злочинів», обґрунтовуючи свою позицію тим, що попередження є більш широким поняттям, оскільки охоплює всі форми, види та рівні боротьби зі злочинністю.

Наявність такого різноманіття поглядів на це питання, вважаємо, пов'язана з тим, що в країні відсутня належна правова база боротьби зі злочинністю або її попередження.

Головною відмінністю терміна «попередження злочинності» від терміна «боротьба зі злочинністю», на наш погляд, виступає часовий період реалізації цих заходів. Якщо попередження злочинності націлене на недопущення будь-якого події, яке може привести

до порушення прав громадян у майбутньому [9, с. 9–12], то боротьба зі злочинністю, крім того, впливає і на наслідки вчиненого злочину [10, с. 57]. Це фактично реакція держави на порушене право, що виражається у виявленні, розкритті, розслідуванні вже закінченого злочину, покарання винного. Об'єднує перераховані поняття термін «протидія злочинності». З огляду на це, найбільш пріоритетним напрямом протидії злочинності виступає попередження, оскільки ці заходи мають забезпечити зниження рівня скоєних злочинів. Цього питання у працях торкався ще античний філософ Платон в IV ст. до н. е., який зазначав, що попередження злочинності повинно мати пріоритет перед «каральною політикою» держави. Зазначена ідея також отримала правову регламентацію в роботах юристів класичної школи кримінального права (XVIII ст.), які заклали основу нової політики попередження злочинності. Її суть – у короткій формулі: «Мудрий законодавець попередить злочин, щоб не бути вимушеним карати за нього».

Більшість вчених говорить про те, що процес реагування на злочинність варто називати саме попередженням злочину. Як уже зазначалося, законодавчого визначення попередження злочинності немає, хоча в теорії криминології таких визначень чимало. Так, розробники теорії попередження злочинності (Ю.М. Антонян, А.Е. Жалинский, В.В. Клочков, В.Н. Кудрявцев та ін.) давали їй визначення: «Це система державних і громадських заходів, спрямованих на усунення, ослаблення або нейтралізацію причин і умов злочинності» [11, с. 30]. Інші вчені писали, що попередження злочинності являє собою сукупність заходів, здійснення яких забезпечує зниження рівня злочинності, ліквідацію або нейтралізацію причин і усунення умов [12, с. 10]. В.В. Ленеєв пише: «Під попередженням злочинності розуміється сукупність різних взаємопов'язаних заходів, що проводяться правоохоронними та іншими державними органами і громадськими організаціями, а також окремими громадянами, спрямованих на запобігання кримінально караних діянь у сім'ї, школі, громадських місцях, на виробництві, в місті, області, країні, та мінімізацію причин, що породжують злочинність» [13, с. 925–926]. Недолік наведених визначень, на нашу думку, полягає в тому, що в них не згадується вплив на осіб, які вчиняють злочини, що особливо актуально для попередження конкретних злочинів, зокрема досліджуваних нами катувань. У зв'язку з цим варто погодитися з авторами, які при формулюванні поняття «попередження злочинів» вказують вплив на осіб, які вчиняють злочини. Наприклад, О.І. Льянова зазначає, що попередження таких злочинів, як погроза вбивством або заподіянням тяжкої шкоди здоров'ю, має на меті не тільки діяльність щодо усунення причин та умов таких злочинів, але і вплив на осіб, які їх здійснюють, а також потенційних жертв злочину [14, с. 11].

Керуючись викладеним, розглядаючи систему попередження катувань, особливу увагу приділятимемо заходам, здатним знизити рівень цих злочинів, мінімізуючи і (або) нейтралізуючи початкові причини і умови насильницької злочинності цього виду, в тому числі шляхом впливу і на осіб, які вчиняють катування, і а осіб, які можуть стати жертвами таких діянь. При цьому варто вказати на важливу обставину, що полягає в тому, що такий вплив необхідно справити не тільки на осіб, які вчиняють кримінально карані побої, а й адміністративно карані, адже в разі повторного вчинення таких адміністративних правопорушень в їх діях буде міститися склад злочину. Зазвичай вчені, характеризуючи попередження злочинності, виділяють у ній такі елементи: об'єкти і суб'єкти попереджувальної діяльності, рівні і форми попереджувальної діяльності, основні напрями та конкретні заходи попередження.

Таку структуру повною мірою можна застосовувати до попередження катувань. Почнемо з об'єкта попереджувальної діяльності. Як зазначають дослідники, об'єкт попередження злочинності та злочинів – це явища і процеси, на які спрямована попереджувальна діяльність. Є різні визначення об'єктів попередження злочинності. Наприклад, Г.А. Аванесов вважав, що це злочинність, її причини та умови [15, с. 459], А.І. Алексєєв – процеси і явища економічного, соціального, політичного, психологічного, духовного характеру і інші чинники, що визначають показники злочинності, діяльність людей, яка має відповідати нормам права і соціальної взаємодії (характер діяльності може бути професійним, технологічним, адміністративно-управлінським тощо), особистість злочинця, що розуміється як соціальний

процес формування її криміногенної значущих властивостей і якостей. Зважаючи на отримані під час дослідження дані, вважаємо, що об'єктами попередження катувань мають бути: причини і умови таких злочинів (загально-соціальні, специфічні, індивідуальні); особи, схильні до їх вчинення; особи, які вчинили катування; потенційні жертви таких злочинів (зокрема, подружжя і співмешканці винного, його діти, друзі та ін.). Суб'єкти попередження злочинності і таких злочинів, як катування, – це державні органи, посадові особи, громадські організації, і громадяни, що цілеспрямовано здійснюють на різних рівнях і в різних масштабах заходи, спрямовані на виявлення та усунення причин і умов вчинення катування [16, с. 83]. Існують різні класифікації суб'єктів попереджувальної діяльності, але ми вважаємо, що всі суб'єкти можуть бути розділені на два види: спеціалізовані та неспеціалізовані. Варто погодитися з Г.А. Аванесовим, який стверджував: «Головне – хто і які має права і що зобов'язаний робити в зв'язку зі здійсненням профілактики» [15, с. 374].

До спеціалізованих суб'єктів належать ті, для яких вплив на злочинність – основна або одна з основних функцій. Це, перш за все, правоохоронні органи, спеціально створювані для попередження злочинів та інших правопорушень. Неспеціалізовані суб'єкти представляють органи і організації, для яких вплив на злочинність є другорядною функцією, виконуваною «попутно», під час здійснення своїх основних функцій – виробничих, фінансових, культурно-виховних, освітніх та ін. Вважаємо, що серед суб'єктів попередження катувань треба, насамперед, виділити органи внутрішніх справ, адже саме вони займаються дізнанням по названих злочинах і здійснюють широкий спектр профілактичних заходів; суди; громадські організації, наприклад, які надають допомогу жертвам домашнього насильства; громадські організації правоохоронної спрямованості, наприклад, народні дружини. Як уже зазначалося, в системі попередження катувань необхідно виділити види або рівні попереджувальної діяльності. Зазвичай вчені виділяють три види попередження злочинності, а саме загально-соціальні, спеціально-кримінологічний і індивідуальний [17, с. 442]. Вважаємо, що при формуванні системи попередження досліджуваних злочинів також можливе виділення трьох названих видів попереджувальної діяльності, тим більше, що аналіз причин і умов катувань дав змогу виділити три їх групи (загально-соціальні, специфічні та індивідуальні).

Таким чином, загально-соціальне попередження катувань – це система заходів, яка реалізує антикримінальний потенціал суспільства загалом, усіх його інститутів. Воно охоплює великі види соціальної практики в найширшому сенсі цього слова, наприклад, у соціальній, економічній, політичній, духовній, правовій сферах, впливає на все населення країни, його групи, здатні здійснювати зазначені злочини або ставати їх жертвами [17, с. 443].

Висновки. Спеціально-кримінологічне попередження катувань є діяльністю, що здійснюється, насамперед, правоохоронними органами, безпосередньо націлена на причини і умови таких злочинів та осіб, які їх здійснюють. Як зазначав А.Е. Жалинський, таке попередження включає в себе ті способи і засоби впливу, які застосовуються в зв'язку з необхідністю усунення криміногенних факторів або інтенсифікації факторів, що перешкоджають злочину і не ставлять перед собою жодних завдань, не пов'язаних із виконанням наказів кримінального закону [18, с. 157–158]. Коли спеціально-кримінологічне попередження націлене на конкретних осіб (осіб, які вчинили катування, в зв'язку з їх притягненням до кримінальної відповідальності; осіб (індивідів), схильних до вчинення таких злочинів і їх жертв), то воно має характер індивідуального попередження. Варто зазначити, що виділені види попередження катувань тісно взаємопов'язані, застосовуються комплексно, адже здійснення лише окремих з них не призведе до істотної зміни ситуації з такими злочинами.

Список використаних джерел:

1. Максимов С.В. Эффективность общего предупреждения преступлений: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. М., 1993. 46 с.
2. Герасимов С.И. Концептуальные основы и научно-практические проблемы предупреждения преступности: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. М., 2001. 54 с.

3. Горшенков Г.Н., Горшенков А.Г., Горшенков Г.Г. Превентивная стратегия в борьбе с преступностью: проблема криминологического обоснования. Российский криминологический взгляд. 2005. № 1. С. 44.
4. Кочетков А.В. Проблемы противодействия криминальной идеологии в культуре (криминологические и уголовно-правовые аспекты): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. М., 2002. 20 с.
5. Молодежь и наркотики: Доклад исследовательской группы ВОЗ по злоупотреблению наркотиков среди молодежи / Женева, 22–28 октября 1974 г. Женева: ВОЗ, 1974. 59 с.
6. Тарарухін С.А. Вибрані твори. Частина I: Юридична психологія. Мотивація злочинної поведінки. К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2004. 212 с.
7. Гишинский Я.И. Криминология: Курс лекций. СПб.: Питер, 2002. 384 с. (Серия «Ученики для вузов»).
8. Тонков Е.Е. Противодействие наркотизации общества как функция государства. Правовая политика и правовая жизнь. 2005. № 1. С. 60–66.
9. Каширина О. Реализация раннепрофилактических мероприятий по предупреждению преступности органами прокуратуры. Законность. 2015. № 1. С. 9–12.
10. Максимов С.В., Эминов В.Е. Концепция борьбы с организованной преступностью в России. М., 2015. 80 с.
11. Антонян Ю.М., Жалинский А.Э., Звирбуль В.К., Клочков В.В. и др. Теоретические основы предупреждения преступности / отв. ред. В.К. Звирбуль, В.В. Клочков, Г.М. Миньковский. М., 1977. 256 с.
12. Голик С.И., Михайлов Б.П. Организация и тактика общей профилактики преступлений органами внутренних дел: учебное пособие. М., 1980. 112 с.
13. Лунеев В.В. Курс мировой и российской криминологии: учебник для магистров: в 2 т. Т. 1: Общая часть. М., 2012. 1003 с.
14. Ильянова О.И. Угрозы убийством или причинением тяжкого вреда здоровью и их предупреждение: дис. ... канд. юрид. наук. Саратов, 2015. С. 11.
15. Аванесов Г.А. Криминология: учебник. М., 1984. 185 с.
16. Долгова А.И., Коробейников Б.В., Кудрявцев В.Н., Панкратов В.В. Понятия советской криминологии. М., 1985. 100 с.
17. Криминология: учебник / под ред. А.И. Долговой. 1008 с.
18. Жалинский А.Э. Специальное предупреждение преступлений в СССР. М., 1976. 194 с.

